

Анотація

В статті подається діагностичний аналіз рівней розвитку речової компетентності учителя початкових класів в процесі післядипломного образования, котрий буде сприяти подальшій розробці технології її удосконалення в відповідності з вимогами сучасної шкільної практики.

Summary

The article deals with the analysis of diagnostic levels of language and linguistic competence of primary school teacher in the postgraduate education that will facilitate the further development of technology to improve it according to the current school practice.

Ключові слова: діагностика, діагностичне тестування, діагностичний аналіз, рівні розвитку, показники розвитку.

Ключевые слова: диагностика, диагностическое тестирование, диагностический анализ, уровни развития, показатели развития.

Key words: diagnosis, diagnostic testing, diagnostic analysis, level of development, indicators of development.

Подано до редакції 20.05.2013.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц.Базиль Л.О.

УДК 371.13

© 2013

Коломієць М.Б.

РОЗВИТОК ПОГЛЯДІВ НА ОСОБИСТІТЬ ВЧИТЕЛЯ В УКРАЇНІ XVI – ПОЧАТКУ XX СТ.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Виникнення педагогічної професії має об'єктивні причини. Суспільство не могло б існувати і розвиватися, якби молоде покоління, що приходить на зміну старому, змушене було б починати все спочатку, без творчого освоєння і використання того досвіду, який воно отримало у спадок. Цю історичну місію завжди здійснював і буде здійснювати вчитель. «Учителям доручена дуже почесна посада, вище якої нічого немає бути під сонцем», – писав Я.А.Коменський [5, с. 154]. Отже проблема особистості вчителя постала перед суспільством разом із усталенням педагогіки як самостійної науки про виховання й навчання. «Неможливо довірити справу виховання ні одній неосвіченій людині, а тим більше людині, поганій в моральному відношенні, – зазначав Я.Коменський... Учителями мають бути люди набожні, чесні, трудолюбиві; не тільки для виду, а й насправді вони мають бути живими зразками добродійності» [5, с. 152-154]. «Цінність школи рівняється цінності її учителя... Покажи мені своїх учнів, і я побачу вчителя» – писав видатний німецький педагог А.Дістервег [3, с. 203].

Сьогодні ведеться інтенсивний пошук шляхів модернізації системи освіти, де провідним чинником є парадигма особистісно зорієнтованої педагогіки, що зумовлює звернення педагогічної науки до ідеї особистості вчителя. Особистісно зорієнтована педагогічна взаємодія передбачає сприйняття вчителя учнем не лише як носія певних знань, а насамперед як особистості, людини, яка має власну життєву і професійну позицію й допомагає своїм вихованцям у їхньому особистісному зростанні. Тобто шкільне викладання має будуватися як обмін учителя з учнями особистісним сенсом, бути особистісно забарвленим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... В українській педагогічній літературі останніх років до проблеми формування особистості сучасного вчителя звертались такі вчені, як В.Андрущенко, С. Гончаренко, Л. Губерський, М. Євтух, В. Журавський, І. Зязюн, В. Кремень, О. Савченко, О. Сердюк, В. Огнев'юк та ін. Однак, незважаючи на дослідження цих та багатьох інших вчених, варто проаналізувати педагогічну думку України про особистість учителя в XVI- на початку XX ст.

Формулювання цілей статті... Метою нашого дослідження є вивчення еволюції педагогічної думки щодо особистості вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження... Розвиток шкільництва в Україні пов'язують з періодом Київської Русі, коли розпочалося масове відкриття шкіл для народу (школи грамоти, школи «учіння книжного»). Здебільшого учителями в цих школах виступали священнослужителі, які навчали дітей грамоти, виховували в них повагу до праці, до старших, учили бути захисниками своєї Батьківщини. Навчання в школах мало релігійний характер.

Педагогічна діяльність, як особливий вид трудової діяльності, що потребує не тільки спеціальної підготовки, а й відповідних якостей особистості, здатної реалізувати ідеї національного виховання, в Україні почала виокремлюватися в XVI-XVII століттях. Найкращою ілюстрацією цього є устрій братських шкіл періоду українського Відродження. Згідно з львівським шкільним статутом учитель передусім мав бути «благочестивий, розумний, смиренномудрий,... не п'яниця, не блудник, не лихвар, не соромослівець, але людина сприятлива благочестю, образ добрих, і в цьому себе має подавати не тільки в отих добродійностях – нехай будуть учні як учитель їхній». Для вчителя всі діти мали бути рівні: «Учити дидакал і любити має всіх дітей однаково, як синів багатих, так і вбогих сиріт, і котрі ходять по вулиці, поживи просячи...» [11, с.58-59].

Видатний український філософ і педагог XVIII століття Григорій Сковорода зазначав, що праця – джерело матеріального і духовного багатства, природна потреба кожної людини, засіб формування і становлення особистості. Філософ-педагог був переконаний, що тільки вільна праця, праця за покликанням, за нахилами й

обдаруванням приведе людей до щастя, морального задоволення, суспільного блага. "Сродная" праця прикрашає людину, робить її мудрою. Педагогіка Г.Сковороди вільна від теологічних нашарувань і забобонів. Він уважав, що навчання і виховання повинні наближати людину до народу, виховувати "благородне серце" і "високі думи", прагнення служити народові. Головним завданням виховання є удосконалення нахилів людини, її природних задатків. Тільки "природа" людини, повинна визначити напрям і завдання навчання. Вона є "матір'ю" виховання і науки й має бути єдиною "учителькою" і "провідницею" в діяльності людини.

Особливо це стосується вчителя. Учителями повинні бути люди за покликанням. Педагог повинен мати "сродність" до педагогічної діяльності, до місії наставника молоді. Тільки фахова праця є джерелом радощів, насолоди і щастя. Де порушується "сродність", там немає прогресу і неминуче настає смерть для живої справи. Г.Сковорода давав і цілу низку порад тим, хто обрав професію вчителя: глибокий розум, висока мораль, єдність слова і діла, відданість народові і Батьківщині, покликання і любов до професії, чесність, стриманість, терпіння, знання рідної мови і духовності свого народу, логіка, доказовість, глибокі переконання, любов до науки, самовдосконалення [10].

У зв'язку з реформами Петра I у першій половині XVIII століття відбувалися зміни в системі освіти, зокрема було покладено початок педагогічній освіті (навігаційні школи, вчительські училища). У 1779 році при Московському університеті відкрилася перша в Росії вчительська семінарія. Проте реакційна політика царського уряду щодо народної освіти не сприяла розвитку педагогічних навчальних закладів. Робота вчителів була строго регламентована. Так, у «Статуті народним училищам у Російській імперії» (1786 року) зазначено: «При викладанні навчання не домішувати вчителям нічого стороннього, і до навчального предмета не належного... Усі вчителі мають у всьому додержуватися приписаного способу викладання і не вживати інших книг, крім призначених у цьому статуті» [12, с. 95]. Все це було причиною багатьох недоліків у сфері народної освіти. Як відмічав М.Пирогов, «досить часто вчителі, отримавши достатньо велику кількість наукових знань в гімназіях, учительських інститутах чи навіть університетах, зовсім не володіють практичною педагогічною освітою, не знайомі з важливими методами і прийомами навчання» [9, с. 83]. Тому прогресивні педагоги XIX – початку XX століття часто загострювали увагу на проблемі підготовки вчителів для народних шкіл, їхній визначній ролі у справі виховання підростаючого покоління.

Погодимось з думкою О.Духновича, що педагогічна праця – це найскладніше мистецтво. Вчитель – митець, що перевершує усіх інших митців, бо творить не якусь крихку річ, а людину і суспільство. У «Народній педагогії» [4] вчений зазначає, що вчитель несе відповідальність перед суспільством за результати своєї праці. Отож випадкових людей на педагогічній ниві не має бути. Нещасна та людина, що обирає педагогічний шлях всупереч своїм здібностям та інтересам. Не кожна людина здатна від природи до виховання дітей, бо не має або любові до дітей, або терпеливості, чи інших якостей, конче потрібних наставникові. О.Духнович переконував у тому, що вчительська посада визначена природою особистості: справедливістю, талантом, покликанням, глибокими знаннями свого предмета, широкою ерудицією і кругозором, доброчинністю, любов'ю і довірою до дітей, піклуванням про них. З діяльністю вчителя несумісні суворість, гнів, жорстокість, а вчительська любов і ласка мають бути розумними, поєднуватись з принциповістю і вимогливістю. Педагог повинен знати своїх вихованців, дбати про їх розвиток, будити у них інтерес до знань, піклуватися про їх зовнішність, тримати зв'язок з їх батьками, керувати родинним вихованням, робити навчання і виховання дітей радісними. Навчання і виховання – це не єдиний громадський обов'язок вчителя. Педагог не просто працівник освіти, а й громадянин, суспільний діяч, що служить народові і Батьківщині, поширює світло знань серед народу.

У досить широкому аспекті розробляв проблему педагогічної освіти К.Ушинський. З метою підготовки народних учителів ним було запропоновано проект учительської семінарії, реалізований пізніше передовими земствами. Згідно з цим проектом учительська семінарія мала забезпечувати учнів широким колом загальноосвітніх знань. Автор «Проекту учительської семінарії» вважав, що приймати на навчання слід осіб, яким виповнилося 15 років, але за умови, що в них чітко можна передбачити хороших вчителів. Для молодших дітей К.Ушинський радив відкривати при учительських семінаріях підготовчі вчительські школи, в яких молодих людей після закінчення народного училища чи гімназії готують до вступу в семінарію. При цьому молоді люди мали вивчати не тільки предмети, необхідні їм для майбутньої педагогічної діяльності, а й отримувати початкові навички у викладанні своїх думок. Така організація підготовки майбутніх семінаристів дасть змогу простежити їхні педагогічні здібності, уникнути помилок під час зарахування до семінарії [13]. Семінарія мала бути закритим навчальним закладом, оскільки, на думку К.Ушинського, тільки в таких освітніх осередках створюється певний дух закладу. З метою перевірки якості підготовки вчителів він радив після завершення навчання в семінарії впровадити річне стажування, яке випускники проходили під керівництвом наставників семінарії, отримували в них консультації, звертались за порадами, за необхідною літературою, методичними посібниками. Для підготовки вчителів середніх шкіл Костянтин Дмитрович пропонував започаткувати педагогічні факультети при університетах, метою яких було б «...вивчення людини в усіх проявах її природи із спеціальним застосуванням

до мистецтва виховання. Практичне значення такого педагогічного, або взагалі антропологічного факультету було б велике» [14, с. 197].

На думку письменника, історика, поета, громадського діяча і педагога П.Куліша, духовним центром школи повинен бути вчитель, якому притаманні такі риси, як глибокий розум, батьківська любов до дитини, щиросердність, світорозуміння, постійний зв'язок з народом, його життям і працею. "Діло вчителя – велике діло, а й надто – учителя початкового". Адже початкова школа і її учитель – основна сходинка до того, щоб дитина стала гідним громадянином своєї України [8].

Розв'язаннями проблем підготовки вчителя займався й відомий вітчизняний освітянин другої половини XIX століття М.Корф. На його погляд, вчитель початкової школи, призначеної переважно для навчання дітей з незаможних верств населення (передусім сільського), повинен відчувати прагнення і сподівання простих людей, розуміти їхні повсякденні інтереси, володіти народною культурою [1]. Зважаючи на це педагог уважав, що контингент для підготовки вчителів народних шкіл потрібно відбирати з-посеред молоді з простого народу, яка справді відбиває риси народного духу, знає народне середовище, розуміє селянських дітей і в змозі краще вирішити завдання народної школи. Окрім цього, у процесі відбору вчителів педагог пропонував звертати увагу не тільки на те, що претендент на посаду вчителя знає, але і на те, «наскільки він здібний узнавати щось, тобто наскільки у нього розвинене мислення» [6, с. 114]. Такий підхід до критеріїв оцінювання якостей особистості вчителя накреслював такі вимоги до нього: уміння мислити, розмірковувати, мати нахил до педагогічної діяльності, здібність до оволодіння знаннями, до самоосвіти, оскільки «виховання і навчання інших є самовиховання і самонавчання для вчителя. Вчитель народної школи має характеризуватися такими професійними і особистісними рисами, як чесність, скромність, висока моральність; відданість своїй справі і любов до дітей, вміння прищепити їм прагнення до знань, знайти з ними вірний стиль спілкування [1].

Наголошуючи на відповідальності й почесності місії вчителя, С.Миропольський зазначав, що учительство, більш, ніж якась інша професія, потребує покликання і прихильності до себе, тому що це не механічна праця, а праця, яка потребує людей здібних. Тільки в бажанні, здібностях і нахилах, вважав він, запорука успішної педагогічної діяльності. Педагог застерігав від помилкового вибору учительської справи без наявності в особистості визначених здібностей: «Не мучайте себе, не мучайте дітей, не ганьбіть школу, а шукайте собі іншу роботу» [8, 118].

Викладач Глухівського учительського інституту (1874-1904 р.р.), пізніше директор Московського учительського інституту (1905-1911 р.р.) М.Демков переконував, що правильне застосування педагогічних законів та правил залежить від більш тонкої духовної діяльності, від розуміння справи, енергії та волі, а значить, – від особистості самого вчителя. У цьому контексті таке поняття, як особистісні якості вчителя підлягає окремому розгляду, оскільки самі вони відіграють особливу роль у педагогічній діяльності і служать умовою успішності правильних взаємин між вихователем і вихованцями. Не випадково цьому питанню М.Демков приділяв так багато уваги у своїх наукових працях.

Він переконував, що поряд з науковою освітою вчитель зобов'язаний відзначитися відповідним моральним розвитком. М.Демков стверджував, що насамперед необхідні любов, довіра до дітей та молоді. Хто вважає своїх вихованців поганими, той і викличе невдовзі погані нахили. Краще вважати їх моральними і добрими, поки не виявиться протилежне: тоді більша частина справді стане хорошими. А ясний погляд і здоровий глузд завжди захистять розумного вчителя від надмірної довіри. До любові й довіри впритул підступає інша прекрасна добродіяльність учителя – терпіння, чого не часто тепер зустрінеш. Важливими якостями для вчителя є також самовладання, утримання від гніву та інших афектів [2].

Цікавими для нас є погляди педагога, філософа, церковного діяча І.Огієнка на винятково вагоме значення педагога як основної постаті в освітньому закладі, організатора, керівника і учасника навчально-виховного процесу. На думку вченого, виховання, навчання та підготовка національно свідомих громадян до майбутнього життя залежать від рівня освіченості та майстерності педагога. При цьому мають вагу не лише наукові знання, а й особистісні риси його характеру, ті якості, без яких останній не зможе обійтись у практичній діяльності: відданість національній ідеї, добросовісне ставлення до виконуваної роботи [7].

Висновки... Отже, можна зробити висновок, що в українських братських школах вперше офіційно визначено найважливіші індивідуальні якості особистості вчителя. Г.Сковорода обґрунтовував необхідність педагогічного покликання для вчительської праці. Основні зусилля прогресивних учених-педагогів XIX – початку XX століття спрямовувалися на визначення ролі вчителя у вихованні підростаючого покоління, його особистісних і професійних якостей, необхідних для успішної реалізації завдань національного виховання.

Література

1. Головкова М.М. Погляди М.О.Корфа на проблему вчителя / М.М.Головкова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2002. – №3. – С. 21-26.
2. Демков М.И. Педагогические статьи / М.И.Демков. – М. : б/изд., 1898. – 260 с.

3. Дистервег А. Руководство к образованию немецких учителей / А.Дистервег // Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. – М.: Учпедгиз, 1956. – С. 136-203.
4. Духнович О.В. Народна педагогія / О.В.Духнович // Хрестоматія з історія вітчизняної педагогіки / [за заг.ред. С.А.Литвинова]. – К.: Рад.школа, 1961. – С. 517-522.
5. Коменский Я.А. Законы хорошо организованной школы / Коменский Я.А. // Избранные педагогические сочинения : В 2 т. – М.: Педагогика, 1982 – Т. 2. – С. 133-163.
6. Корф Н.А. Русская начальная школа. Руководство для земских гласных и учителей земских школ / Н.А.Корф. – Спб.: Изд. Д.Е.Кожанчикова, 1870. – 363 с.
7. Марушкевич А.А. Актуальні проблеми науково-педагогічної спадщини Івана Огієнка: навчальний посібник з педагогіки / А.А.Марушкевич.– К.: КНУ, 2005. – 312 с.
8. Мосіяшенко В.А. Історія педагогіки України в особах / Мосіяшенко В.А., Задорожна Л.В., Курок О.І. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2002. – 224 с.
9. Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения / Н.И.Пирогов; [сост. А.Н.Алексюк, Г.Г.Савенок]. – М.: Педагогика, 1985. – 496 с.
10. Сковорода Г.С. Разговор, называемый алфавит, или букварь мира / Сковорода Г.С. // Григорий Сковорода. Твори в 2 т.– К.: Вид-во АН УРСР, 1961 – Т.1. – С. 316-371.
11. Статут Львівської братської школи 1586 року. Порядок шкільний // Історія української школи і педагогіки: хрестоматія / [уклад.: О.О.Любар; за ред. В.Г.Кременя]. – К.: Знання, 2005. – С. 58-61.
12. Статут народним училищам у Російській імперії // Хрестоматія з історія вітчизняної педагогіки / [за заг.ред. С.А.Литвинова]. – К.: Рад.школа, 1961. – С. 91-100.
13. Ушинский К.Д. Проект учительской семинарии // Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: в 6 т.- М.: Педагогика, 1988 – Т.2. – С. 81–108.
14. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / Ушинський К.Д. // Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2 т. – К.: Рад.школа, 1983 – Т.1. – С. 192-417.

Анотація

У статті розкрито становлення ідей щодо особистості вчителя в історії української педагогічної думки в XVI – на початку XX століттях. Зазначено, що вперше офіційно визначені вимоги до особистості вчителя у братських школах України в XVII столітті. Подальшого розвитку ідеї «педагогічного покликання» набули в працях Г.Сковороди. У XIX столітті прогресивні педагоги загострюють проблему підготовки вчителів для народних шкіл (О.Духнович, М.Пирогов, П.Куліш, К.Ушинський). Зростає увага до особистісних і професійних якостей учителів (М.Корф, М.Демков, С.Миропольський, І.Огієнко).

Аннотация

В статье раскрыто становление идей относительно личности учителя в истории украинской педагогической мысли в XVI- начале XX веков. Отмечено, что впервые официально определены требования к личности учителя в братских школах Украины XVII века. Дальнейшее развитие идеи «педагогического призвания» получили в работах Г.Сковороды. В XIX веке прогрессивные педагоги обостряют внимание к проблеме подготовки учителей для народных школ (А.Духнович, Н.Пирогов, П.Кулиш, К.Ушинский). Повышается внимание к личностным и профессиональным качествам учителей (Н.Корф, Н.Демков, С.Миропольский, И.Огиеенко).

Summary

This article summarizes the development of the ideas of the teacher's individuality in the history of the Ukrainian pedagogical thought from XVI to the beginning of XX centuries. It is mentioned that the first requirements to teacher's personality in brotherhood schools of Ukraine were officially defined in XVII century. The ideas of «teaching vocation» have got their further development in the works of H. Skovoroda. In the XIX century, progressive educators accentuated the importance of a question of training teachers for the people's schools (O. Dukhnovych, M. Pyrohov, P. Kulish, K. Ushynsky). The attention to the personal and professional qualities of teachers increases (M. Korf, M. Demkov, S. Myropolsky, I. Ohiyenko).

Ключові слова: особистість вчителя, народний учитель, якості вчителя, підготовка вчителя.

Ключевые слова: личность учителя, народный учитель, качества учителя, подготовка учителя.

Key words: personality of the teacher, people's teacher, teacher's qualities, teacher training.

Подано до редакції 18.04.2013.

УДК. 372.014

© 2013

Кочубей Л.В.

ОБУЧЕНИЕ РУССКОЙ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЯ-ФИЛОЛОГА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Актуальность статьи обусловлена реформированием всех сфер деятельности в Украине, пересматривается и обновляется система образования, важной из которых является языковое образование.